

809,957

OSZAK

209957

II. RÁKÓCZY FERENCZ

MAGYAR MESÉK és IFJUSÁGI OLVASMÁNYOK

29. szám.

KÖNYVTÁRA

Ára 40 fillér.

II. RÁKÓCZI FERENCZ ÉLETE ÉS HALÁLA

vagy

a kuruc szabadságharc története.

Kiadja

BIRÓ ALBERT.

VII., Klauzál-utca 35. szám.

~~1. etaj~~
~~739it~~

809957

~~M 809769~~

A.M. MUZEUM KÖNYVTÁRA
K. nyant. Művelődési
13. sz. 866

Rákóczi Ifjúsága.

A magyar nemzetnek sok hőse és vőtanúja van. Nincs egy talpalatnyi föld se hazánkban, amelyet a magyar nép vére ne áztott volna, amikor szabadságát védte a török és német ellen. Gyönyörű hőstettek koszorúzáka a nemzet történelmét, de a legnagyobb hőse örökkön-örökké mégis csak Rákóczi marad, aki százmilliónyi vagyonát, családi boldogságát, gyermekeinek jövőjét — szóval mindenét feláldozta a hazáért.

A Rákóczi-név össze van forrva a nemzet szívével. Egy az a magyar szabadsággal, mint ahogy azzá lett később a Kossuth-név. A bécsi elnyomatással szemben a Rákócziak védték a hazát és nemzetet. De oly fölséges küzdelmet egyik se folytatott érte, mint II. Rákóczi Ferenc, aki II. Rákóczi György erdélyi fejedelem unokája s a hősl elkü Zrinyi Ilona fia volt.

A zemplénmegyei Borsiban született 1876. március 27-én. Apja, I. Rákóczi Ferenc, alig harminc éves korában váratlanul meghalt. Egykorú krónikák szerint nem lehetetlen, hogy

az álnok németek mérgezték meg, mivel Bécsben rettegtek a Rákóczi névtől s roppantul áhítoztak óriási vagyonára.

A kis Rákóczi Ferenc akkor még bölcsőben ringó gyermek volt s mit se tudott arról, hogy árvaságra jutott. Apja nemsokára azután, hogy Zrinyi Ilonát oltárhoz vezette, részt vett abban a titkos összeesküvésben, amelyet gróf Wesselényi Ferenc nádor, apósa gróf Zrinyi Péter horvátországi bán és gróf Nádasdy Ferenc országbiró szőttek, hogy a magyar nemzetet felszabadítsák a bécsiek igája alól. A nemzet ugyanis a végsőig el volt keseredve a szégyenletes vasvári békekötés miatt.

A magyarok Szent-Gotthardnál tökéletesen megverték a törököket s az ármányos Bécs a nemzet megkérdezése nélkül mégis olyan gyalázatos békét kötött a portával, mintha a magyarokat verték volna meg. Ez a békekötés felháborította a nemzetet, mert a török tovább is kénye-kedve szerint dúlhatta az országot, másfelől meg a német zsoldosok nyúzták a népet. E miatt szövetkeztek titokban a magyar főurak s a francia király segítségével akarták megalázni Bécset, amely annyiszor alázta már meg a nemzetet.

Ámde Wesselényi halála után annak eladósodott neje, Széchy Mária, elárulta az udvarnak az összeesküvést. Zrinyit, Nádasdyt s az előbbinek fiatal sógorát, Frangepán Ferencet elfogták és kivégezték. A gyermek Rákóczi apja csak úgy szabadult meg a pallostól,

hogy 400,000 tallér váltságot fizettek érte. Óriási összeg volt ez abban az időben és Zrinyi Ilonának százezer forintnyi hozományát is oda kellett adni, hogy az udvarnak a váltságdíjat kifizethessék.

I. Rákóczi Ferenc halála után a kis árvákat, Juliannát és Ferkót el akarták venni Zrinyi Ilonától, hogy tökéletes németeket neveljenek belőle, de az anya nem engedte s anyósa, az udvarnál nagy kegyben álló Báthory Zsófia is unokáinak pártjára állt s megíúsították a bécsiek fondorkodásait, hogy az anyát megfosszák gyermekeiktől. A kis Rákóczinak maga Lipót császár volt a keresztapja s ez hosszas harc után megengedte, hogy a gyermekek Zrinyi Ilonánál maradhassanak.

A magyar főurak és főpapok sokszor figyelmeztették a nagyasszonyt, hogy vigyázzon a kis Rákóczira, mert a németek meg akarják étetni. A nagyasszony meg is rémült, amikor kis fia súlyos beteg lett s éjjel-nappal virrasztott mellette, hogy az életnek megmenthesse. Ki is heverte súlyos betegségét s attól fogva egészséges volt, mint a vas. Amidőn édes anyja gróf Thökölyi Imréhez ment nőül, ez a gyermek Rákóczit mindenfelé magával vitte a táborba s így korán megedződött a hadi fáradalmakkal szemben. Később, mikor a nagyasszony két éven át oly hősiesen védelmezte Munkács várát, a gyermek Rákóczi is ott volt az ostromlott várban s a bástyatetőn sétálgatott akkor is, amikor a mázsás bombák repül-

tek pokoli zúgással a várra. Absolon Dániel árulása folytán végre föl kellett adni a várost s ekkor Zrinyi Ilonát két gyermekével együtt Bécsbe kísérték. Itt Rákóczi Juliánkát az orsolya szüzek zárdájába hurcolta a gyermekek kirendelt gyámja, a sátánlelkű Kollonics bibornok.

Julianka ekkor már 14 éves volt, végtelesenül szerette az öcscsét s amint észre vette, hogy el akarják szakítani tőle, keserves sírásra fakadt a hintóban és zokogva tördelte, hogy inkább meghal, de az öcscsétől el nem válik. A minden emberi érzésből kivetkezett főpap ekkor erővel lefejtette a kezét a kis Rákóczi Ferencről, kiráncigálta a leánykát a kocsiból s mivel ez még ekkor is ellenkezett s kétségbeesetten sikoltozott, a beste ember lábával rugdosta be a szegény hercegnőt.

A kis Rákóczi maga is keservesen sírt s ha nagyobb lett volna, bizonyára megtanította volna emberségre az érseket. Másnap pedig őt indították a csehországi Neuhauszban lakó jezsuitákhoz. A Bécsben lakó magyar főurak a város szélén várták Rákóczit s lóháton tüntetőleg jó messzire elkisérték. Lipót császár meghallván, hogy a magyar főurak ilyen módon tüntetnek ellene, azonnal futárt küldött a magyar főurakhoz azzal a parancscsal, hogy rögtön térjenek vissza Bécsbe. A jezsuiták nagyon megszerették a gyönyörű s korához mértén rendkívül kifejlett gyermekeket. Rákóczi is kezdett beletörődni szomorú sorsába, hanem mikor egyszer a falon megpillantotta Magyar-

ország térképét s rajta Munkács várát, oda-
futott, fejével ráborult a térképre s hangos
zokogásra fakadt.

A rend főnöke ijedten sietett hozzá s meg-
kérdezte tőle, hogy miért sir olyan keservesen?

— Lehetetlen oly gyorsan felejtennem —
mondá a gyermek omló könyeit törölve.

Innen Prágába ment tanulni s amidőn
nénje, akivel magyarul levelezett, férjhez ment
Aspremont Góbert gróf altábornagyhoz, őt
husz éves korában nagykorúsították, hogy
rengeteg birtokait átvehesse. Nénjével testvérie-
sen megosztozott a birtokon, bár ennek törvény-
szerint csak a harmadrészhez lett volna jussa.
Nemsokára ezután sógora tanácsára meg is
nősült s hogy az udvari cselszövényt kijátszsa,
titokban lépett házasságra hesseni Amália
hercegnővel, aki női ágon rokonságban állott
az Árpád királyi házzal.

Feleségét nagy pompával hozta sárosi
várkastélyába s az időt vadászattal és kirán-
dulásokkal töltötte.

Rákóczit elfogják.

Az ország népét hihetetlenül zsarolta a
német. A zsoldos katonák elhajtották barmai-
kat, elvitték élelmiszerüket, megbecstelenítették
leányaikat s ha panaszra mentek, akkor rá-
adásul még megbotoztatták a szegény kárval-
lottakat. A porció egyre növekedett, a só árát

meg annyira felszöktették, hogy a szegény ember nem juthatott hozzá s könnyel sózta a kenyerét. Az örökös zaklatás, a zsoldos katonák folytonos és egyre vakmerőbb garázdálkodás annyira fellázította a népet, hogy Tokaji Ferenc vezérlete alatt fölkeltek, megrohanta és lemészárolta a német zsoldosokat. Egyszerre negyvenverték agyon, majd észrevétlenül a várak alá surrantak, a pataki és tokaji várat bevették a német zsoldosokat kardra hányták, aztán egy csapatot küldtek Rákóczihoz, azzal a kéréssel, hogy álljon a zendülők élére. Az alig 24 éves Rákóczi azonban belátta, hogy ez az ő nem alkalmas arra, hogy kezébe szabadság lobogóját.

Sok német lovasezred feküdt az országban, amely két három nap alatt a Felvidékre jöhetett, hogy csírájában elfojthassa a zendülést. Azt se akarta, hogy Bécsben azt gondolják, hogy ő a zendülőkkel tart s azért lóhalálába menekült Bécsbe. A zendülők utána eredtek, hogy erővel visszahozzák s a mozgalom élére állíthassák, mert jól tudták, hogy csak Rákóczi nevének van akkora varázsa, hogy az egész országot fölkelésre bírja. Rákóczi azonban ezúttal kitért előlük s bár útközben hintájának tengelye is eltörött, ami miatt egy fél napot vesztett, a lóháton utána eredt fölkelők mégse tudták utólréni s ő meg se állt Bécsig, ahol kihalt. Kért a császártól s hogy eltereljen magáról a magyar gyanút, a császárt arra kérte, hogy cserélje el magyarországi birtokait egy

német hercegségért s adjon ráadásul még kétszázezer tallért neki.

A császár, aki akkor még nem is sejtette, hogy mi lakik Rákóczi lelkében s azt hitte, hogy a német jezsuiták tökéletesen kiölték belőle a hazaszeretetet, azt felelte rá, hogy most nincsen olyan pénzügyi helyzetben, hogy kívánságát teljesíthesse s különben is ő nagyobb szolgálatot tehet az udvarnak hazájában, mint azon kívül. Nem is akart egyebet Rákóczi; célját elérte, a gyanút elaltatta az udvarnál s ott bízni kezdtek benne.

Ámde alig hogy leverték a zendülést s a tokaji templomba szorult felkelőket a nőkkel és gyermekekkel együtt kegyetlenül kardra hányták, megint visszatért hazájába Rákóczi s a Munkács körül tartott nagy vadászatok alkalmával megismerkedett és szoros barátságot kötött gróf Bercsényi Miklóssal, a tüzes lelkű és nagyműveltségű tábornokkal, Ung megye főispánjával, aki lelke mélyéből meggyűlölte a németet.

Amidőn kitárták egymás előtt a lelküket, mindketten meg voltak győződve arról, hogy sokáig már nem tűrhet a nemzet s csak alkalmas pillanatra vártak, hogy kardot rántsanak Bécs ellen.

Gyakori vendége volt Rákóczinak egy Longuéval nevű belga származásu osztrák kapitány, aki síma modorával roppantul be tudta magát hizelegni Rákóczinál s ez minden titkát föltárta előtte, sőt amikor a fejedelem levelet

írt a francia királynak, hogy támogassa őt az osztrák iga lerázásában, ezt a levelet is Longuéra bízta, ez azonban az osztrák udvar kéme volt, előbb bemutatta a levelet Bécsben, csak azután vitte a francia királyhoz. Amikor pedig a második levelet bízta rá a fejedelem, az áruló színleg elfogatta magát Linczben s így megtudták, hogy Rákóczi miben töri a fejét. Azonnal futárt küldtek a kassai főhadparancsnoknak, hogy tüstént fogassa el Rákóczit. Éjnek idején egy század katona fogta körül a vár kastélyát s feleségének és kis gyermekének beteg ágya mellől hurcolták el a fejedelmet. Előbb Kassára vitték, azután Bécsbe kísérték. A hegyaljai nép ki akarta szabadítani, de Rákóczi lebeszélte őket e vakmerő tervről, mert még akkor se hitte, hogy Longuéval elárulta, a nála talált levélből pedig se felségsértést, se forradalmi terveket nem lehetett kiolvasni. A fejedelem asszony mihelyt fölkelhetett betegágyából, azonnal Bécsbe sietett, hogy férje szabadon bocsájtását szorgalmazza, de mindenütt rideg arcokkal és zordon tekintettel találkozott. Az udvari párt minden áron ki akarta végeztetni Rákóczit, hogy örökre megszabadulhasson attól a hatalmas családtól, amely a magyar szabadságnak a megtestesítője volt s amelytől szüntelenül rettegték Bécsben.

⁊ Rákóczit a bécsujhelyi vár börtönébe vitték s ott ugyanabba a zárkába csukták, amelyből egykor nagyapját gróf Zrinyi Pétert vitték a vesztőhelyre.

Lehmann kapitány megszökteti Rákóczit.

Egy Lehmann nevű porosz származású kapitány volt a várórség parancsnoka. Szigorú, mord ember, aki oly vizslaszemekkel őrködött, hogy még a kenyerét és a húsát is maga vágta föl Rákóczinak, hogy ezekben se tudjanak becsempészni hozzá levelet, kötelet, vagy efféle eszközt, amivel szökési kísérletet tehetne.

Történt azonban, hogy Rákócziné a porosz királytól, akivel szintén rokonságban volt, levelet kapott, a melyben azzal vigasztalja, hogy ne búsuljon férje sorsán, mert utasította bécsi nagykövetét, hogy kövessen el mindent Rákóczi szabadon bocsátása érdekében. A fejedelemsasszony ezt a levelet Rákóczinak egy volt udvari szolgájával, a ki most Bécsben testőr volt, a fogoly férje börtönébe akarta becsempészni. El is jött Bécsujhelybe, de Lehmann nem engedte meg, hogy csak egy percre is egyedül maradhasson Rákóczival. A testőr azonban mindenáron át akarta adni a levelet s azért azon szerencsés ötlete támadt, hogy magát Lehmannt kérte föl a levél átadására.

Amikor ez átfutotta a levelet, álmélkodva látta alatta a porosz király aláírását. E perctől fogva teljesen megváltozott s most már maga tanácsolta Rákóczinak, hogy szökjék meg, mert biztos tudomása van róla, hogy halálra ítélték s ezt az ítéletet pallos által akarják végrehajtani rajta.

A szökés tervét is maga Lehmann készítette elő. Volt egy őrmester öcscse az ezredben, s ennek a ruháját adta Rákóczira, a kinek a felesége pedig hintóról és paripákról gondoskodott. Este, a mikor Rákóczi dragonyos ruhába öltözött s már éppen ki akart menni Lehmann szobájából, a térparancsnok ezredes nyitott be s Rákóczinak csak annyi ideje maradt, hogy a spanyol fal mögé bujhatott — Lehmann pedig ijedtében elfujta az asztalon levő gyertyát. Ha az ezredes nem bízott volna feltétlenül a kapitányban, akkor Rákóczi veszve lett volna, mert Lehmann öcscse is halálra rémülten sóhajtozott a spanyol fal mögött. Az ezredes meg is kérdezte a kapitánytól, hogy miért fujta el a gyertyát, mire ő azzal vágta ki magát, hogy oly borzasztó főfájása van, hogy azt se tudja, mit tesz, aztán felugrott s a kulcsokat magához véve, felkérte az ezredest, hogy tekintsék meg ama magyar foglyokat, akiket Rákóczival együtt fogtak el. Egy óra múlva aztán dragonyos ruhájában szerencsésen kijutott Rákóczi a várból, egy félreeső utcán Berzeviczi apródja várta osztrák tiszti ruhában s előbb ez, azután Rákóczi ment ki a város kapuján, ahol hintóba ültek s úgy siettek az országba, onnan pedig lengyel földre, ahol Bercsényi Miklóssal találkozott.

A börtön szenvedése annyira megváltoztatta, hogy Bercsényi csak akkor hitt szemének, hogy csakugyan a fejedelem érkezett meg, amidőn nagy pecsétgyűrűjét megmutatta neki.

Másfél évig bujdostak lengyel földön, mert vérdíj volt kitűzve fejükre. Rákócziéra a saját elkobzott vagyonából 10.000, Bercsényiére pedig 6000 frt. Hanem a lengyel főurak féltékenyen rejtegették őket s hiába árasztották el Lengyelországot osztrák kémek és orgyilkosok, nem tudtak nyomára akadni a két nagy férfiúnak, akik ezalatt titokban megegyeztek a francia királylyal, hogy segíteni fogja őket az ország felszabadításában.

Megújultak a nép sebei.

Egy napon a brezsáni várban két porlepett magyar jelent meg. Amint Rákóczi elé bocsátották őket, az egyik kis baltát vett elé s nagy furkós botját ketté hasítva, abból egy levelet vett ki s azt Rákóczinak nyujtotta. A fejedelem elolvasta a levelet és könyek szöktek a szemébe. Azt irták benne Esze Tamás és bujdosó kuruc társai, hogy jőjjön haza, most kevés katonaság van az országban, a Felvidékről is indulóban van a Montecucolli ezred Taliánországba. De ha ő maga nem jöhetne, küldjön be legalább egy pár zászlót, az is elég lesz, hogy az agyonsanyargatott nép fegyvert ragadjon. Rákóczi nagy biztatásokkal bocsátotta el a két magyar embert s velök küldte Bercsényinek Kálvássy nevű ügyes apródját is, hogy nézzen körül, csakugyan hajlandó-e a nép a felkelésre.

Az apród bejárta fél Magyarországot s

mindenütt nagy örömmel fogadták. Csak jönne Rákóczi — mondogatták neki — vége lenne mindjárt ez átkozott német világnak. Ez örvendetes hír nagy önbizalommal töltötte el Rákóczit, azonnal csináltatott tíz vörös fecskefarkos Szűz Máriás lobogót eme felirással: Hazáért és szabadságért! Aztán nyílt levelet intézett a néphez, amelyet Bercsényi is aláírt s a melynek történeti nevezetességű sorai így kezdődtek: Megujultak a magyar nép sebei! E levelet aztán a zászlókkal együtt beküldte Esze Tamásnak azzal az izenettel, hogy a zászlókat újabb parancsáig ki ne tüzzék, aztán elzálogosította néhány uradalmát, hogy pénzt szerezzen s ebből csapatokat gyűjtsön. Gyorsan határozott s míg Bercsényit Danzigba küldte a francia követhoz újabb segélyért, addig ő maga maroknyi lengyel csapatával elindult a magyar határszélre.

Az előre beküldött zászlók azonban olyan lelkesedést keltettek a tarpai jobbagyok között, hogy azok Esze Tamás buzdítására fölkeltek, számuk hógörgeteg módjára szaporodott, több kisebb várat elfoglaltak s diadalmasan nyomultak előre. A fölkelte vármegyei nemesség azonban kóbor csapatoknak tartva az első kurucokat, lóra ült, Károlyi Sándor szatmári főispán vezérlete alatt, s a máramarosmegyei Dolhán szétverte a gyakorlatlan s rosszul fegyverzett kurucokat és három zászlójukat elvéve, ezekkel maga sietett Bécsbe, ahol azonban se kitüntetésben, se elismerésben nem részesítették,

ami annyira bántotta az önérzetét, hogy még azon évben ő is Rákóczihoz pártolt.

A fejedelem épp akkor érkezett a magyar határszélre, amikor a dolhai csata után arrafelé menekültek a szétszórt kurucok. Nagyon rossz jel — gondolta magában Rákóczi, de most lehetetlen visszafordulni. «Ilyen és ily szerencsétlen volt — írja emlékiratában a fejedelem, a magyar háború kezdete, a melyet őszintén megvallom, az okosság minden szabályai ellenére kezdettem, egyedül egy fiatal ember hevessége és a haza szeretete által lelkesítve.» Amint átlépett a határon, az öreg Kamenski Petronius orosz zárdafőnök megállította, a nép sírva borult le előtte s határtalan örömmámorban úszott mindenki. Harmadnap leszállt a munkácsi síkságra, de ott termett a visszahívott Montecucolli lovasezred és megtámadta az ujonc kurucokat. Rákóczi akkor ugrott ki az ágyból, a mikor már a magyar kurucok és német vasasok összecsaptak s az előbbieket megfutottak.

» A vasasok robogva közeledtek, de Rákóczi gyalogságot rejtett el az udvarokban, amely aztán gyilkos sortüzet adott a vasasokra. Ezek megriadtak s ekkor Rákóczi néhány lovasával közibük rontott. Iszonyú harc támadt s már-már Rákóczi élete is csak egy hajszálon függött, a mikor egyik vitéz hadnagya, Majos Pál levágta gróf Quirini őrnagyot, aki büszkén hirdette, hogy kardja hegyére tűzi Rákóczi szívét. Erre aztán a vasasok szétfutottak, de megint

gyülekeztek, a várból is ágyúkkal kezdtek tüzelni s Rákóczi azon vette észre magát, hogy körül van fogva. De volt egy derék ruthén embere, a ki azt mondta, hogy ő ismer a Latorcán egy gázlót, a melyen észrevétlenül átkelhetnek. A fejedelem rögtön követte őt csekély számú csapatával s már mindnyájan szerencsésen átkeltek a gázlón, a mikor a vasasok a partra értek.

Párbaj a csatatéren.

Ettől fogva diadalmasan nyomult előre Rákóczi. Tiszabecsnél Ócskay László kapitánya a Tiszába szorította a labancokat s azok parancsnokokkal együtt a vízbe fultak. Aztán átkelve a Tiszán, egészen Debrecenig nyomult Rákóczi, amelynek lelkes népe leirhatatlan lelkesedéssel fogadta s itt nyomtatta Rákóczi a hadiszabályzatot, itt készült gyönyörű imája is a sereg számára.

A rácok nagy sereggel közeledtek ellene és Sarkad alatt roppant véres csatát vívtak a kurucokkal, amelyben sok zsákmányt ejtettek, aztán gyorsan visszacáfoltak váradoszti erődített táborukba, ahol Thököli a híres rác vezér, akinek testében három golyó volt, nagy vigasztalást csapott. Bercsényi Miklós meg tudván, hogy még őreket se állítanak ki a rácok, éjnek idején a vár alá lopódzott, vitézei a magukkal hozott fal ágcsonkon felkúsztak a falakra, szép

csendben leereszkedtek s a mély álomba merült rációkat mind egy szálíg felkoncolták. Lehetek vagy kétezren s azok mind ott veszték, gazdag zsákmányukat pedig elszedték a kurucok.

Amíg Bercsényi odajárt, Rákóczi gyakran nagy kirándulásokat tett, hogy vadászszenvédélyének áldozzon. Megtudták ezt a szatmári várban a németek s egy vakmerő hadnagy átöltözött katonáival lesbe állott s mikor Rákóczi egy majorházba tért be, testőrei pedig szétmentek, hogy ételt, italt hozzanak, megrohanták Rákóczit, aki csak harmadmagával volt a házban.

Rákóczinak csupán annyi ideje volt, hogy az ajtót bezárhatta s vadásztársai segélyével eltorlaszolhatta. A hadnagy az ablak elé állott s pisztolyát Rákóczi mellének szegezve megadásra szólította fel. De a fejedelem villámgyorsan félre vágta a pisztolyt s kis zsebpisztolyával lelőtte a hadnagyot. A németek erre be akartak rontani a házba, de szerencsére visszatért a fejedelem kísérete s a németek nagy részét lekaszabolta. Bercsényi nemsokára ezután roppantul megnövekedett hadával Zólyom alatt termett s ott megtámadta a németek seregét, amelyben sok magyar labanc ezredes is volt, köztük a 60 éves, de még mindig tüzes vérű Bottyán János, a félszemű hős, akinek a török háborúkban lőtték ki az egyik szemét. Mielőtt a csata megkezdődött, Ócskay László ekkor már ezredes, kiugratott a sorból s hangerősen átkiáltott, hogy ki mer párbajra kelní vele.

Bottyán János, a vén csataoroszlán azonnal kiugratott s keményen összecsaptak. Előbb kopját törtek, aztán kardra mentek. Félórai viaskodás után egyik se tudta megvágni a másikat.

Ekkor ficánkoló paripáikkal hátrább faroltak s pisztolyt fogtak egymásra. Bottyán gyorsabb volt, s golyója Ócskaynak a mellét találta, de a vastag páncélingről lepattant a golyó. Hanem azért olyan keményen megcsapta a mellét, hogy orrán, száján kibuggyant a vér. Most Ócskay is célba vette Bottyánt s a golyó az öreg hősnek a combjába furódott, ahol nem védte a páncél. Mindkettőjüket fegyverhordozójuk emelte ki a nyeregből és sokáig megsinlették a párbajt. Bottyán haláláig sántított. Pár hónap mulva ezután Bottyán is kuruccá lett s legvitézebb tábornoka volt Rákóczinak, akiről az a hír járta, hogy nem fogja a golyó.

A nagyszombati és pudmericzi csaták.

Rákóczinak az volt a végzetes szerencsétlensége, hogy nem voltak tapasztalt hadvezérei. Akik ügyesebbek voltak, azok is folyton versengtek egymással s döntő pillanatban, ahol hidegvérre és nyugalomra lett volna szükség, elvesztették a fejüket. Így történt a nagyszombati csatában is, ahol a vitéz huszárok egész ezredeket összekaszaboltak s Heister

tábornagy is végveszedelemre jutott, mert egy huszár üzőbe vette s már csaknem levágta, amikor gróf Czobor Márk, a labanc tiszt lelőtte a vakmerő huszárt.

Heister serege tönkre volt verve, Budai, Bottyán, Ócskay, Balogh István ezredei tömerdek németet kaszaboltak le s még az se lett volna végzetes baj, hogy az áruló Scharudi őrnagy német zászlóaljával a csata hevében átpártolt a németekhez s a magyar gyalogosokra sortüzet adott, de sokkal nagyobb szerencsétlenség volt ennél az, hogy a huszárok a német podgyászszekerek kifosztásához láttak s vezéreik nem tudták őket ettől visszatartani. A németek ezáltal lélekzethez jutottak, egy pár vasas ezredük szétrobbantotta a kuruc gyalogságot s ezzel a fényes diadalt kicsavarta Rákóczi kezéből. Heister tábornagy azonban örült, hogy elhordhatta az irháját, mert négyszer annyi vesztesége volt, mint a kurucoknak.

Rákóczi törzstisztjei közül csak egy esett el, Duló Ádám ezredes, aki Nagy-Szombatból kiment nehányad magával »német parókákat fogni«, de egy ágyúgolyó mellbe találta és megölte. Rákóczinak a nagyszombati csatában csak hat ágyúja volt, a németeknek meg huszonnégy, de hát akkor nem is az ágyúk öntöttek, hanem a személyes bátorság és vitézség. Heister annyira fölbőszült a súlyos veszteség miatt, hogy a mint karácsony estéjén bevonult Nagyszombatba, a kuruc sebesülteket az utcára szóratta és kardra hányatta. Rákóczi

e gaztettet úgy torolta meg, hogy egy lázongó német őrséget szintén kardra hányatott.

Heister hiába szépítgette kudarcát, Bécsben lecsapták a fővezérségről s a jámbor öreg Herbeville tábornagyot nevezték ki helyébe, akit meg a Vág és Dudvág között olyan kelepcebé csalt Rákóczi, hogy az egyik labanc tábornok, gróf Pálffy János később bevallotta Rákóczinak, hogy csak egy tisztet és trombitást vártak, aki felszólítsa őket a megadásra s az egész német armadia letette volna a fegyvert.

Ámde Bercsenyi habozása, aki későn támadott a lovassággal, valamint Eszterházy Antal késedelmező óvatossága kiengedte a németeket a kelepceből, ahol egy csapásra tönkre lehetett volna tenni őket.

Az öreg Herbeville azután levonult Erdélybe és Zsibónál ismét tönkre tehetné volna Rákóczi, ha gróf Forgách Simon el nem késik, hanem idejében megtámadta volna a németeket. Így történt aztán, hogy ahol biztos diadalt remélt Rákóczi, ott is csatavesztés érte vezéreinek kapkodása s a hadi tudományban való járatlansága miatt.

Voltak azonban kitűnő alvezérei, mint Bezerédy Imre, a lenszőke hajú rettegett hős és győzhetetlen bajvívó, aki egymaga 73 német tisztet vágott le párbajban. Egyszer az óriás termetű gróf Orsich horvát őrnagygyal mérte össze kardját. A küzdelem hevében eltörött a kardja, Orsich kiemelte a nyeregből, maga

mellé kapta a nyeregbe s vágatni kezdett vele. Ámde Bezerédy, akit már mindenki elveszettnek hitt, egyszerre csak tört kardja markolatával úgy vágta fejbe a horvát óriást, hogy az vele együtt lezuhant lováról.

Bezerédy egy szempillantás alatt kikapta az őrnagy kardját, levágta vele az óriás fejét s felpattanva a paripára, visszanyargalt az éljenrivalgó kuruc táborba. Nagy hős volt Ócskay László is, aki huszárjaival dúlva, égetve száguldozta be Morvát, Alsó Ausztriát s rengeteg zsákmánnyal tért vissza.

E két kitűnő brigadérost azonban a németek fényes ígéretekkel, grófi címmel, arany nyakláncsal kecsegtették, ha a császár pártjára állanak.

Az elsőt a saját felesége tántoritotta meg, aki határtalan nagyravágyásában rávette, hogy pártoljon át a németekhez s a saját vitéz ezredeit kaszaboltassa össze. Meg is tette volna, de azon éjszakán, amelyen e szörnyű tettet végre akarta hajtani, fölfedezték árulását, vasba verték és Patakra vitték, ahol aztán palloshalálra ítélték. A főuri nők könyörögve kérték Rákóczit, hogy kegyelmezzon az árulónak, de a fejedelem hajthatatlan volt.

Két év múlva Ócskay hasonló árulást követett el s dúlta, égette a kuruc birtokokat, az elfogott kurucokat pedig válogatott kegyetlenséggel kivégeztette, vagy orrát, fülét levágatta s úgy küldte vissza. Hanem ő is elvette méltó jutalmát. Jávorka Ádám, hadnagy meg-

tudta, hogy Verbón dőzsöl, vitéz huszáraival átsurrant a németek hadvonalán s új év napján koldus ruhába öltözve, belopózott a verbói kastélyba. Itt megtudta, hogy este indul vissza Ocskóra a hirhedt áruló. Lesbe állt tehát, aztán megrohanta a részeg kíséretet. Ócskay a mezők felé menekült, de Jávorka utólérte s fokosával úgy fejbe sújtotta, hogy az áruló leesett paripájáról. Ekkor aztán közrefogva lóra ültették s benyargaltak vele Érsekujvárra, ahol az ő fejét is a hóhér pallosa ütötte le.

A német fővezér elfogatása.

A megrémült Bécs fegyverszünetet kért Rákóczitól s ez alatt meglátogatta a felesége is, akit nagy pompával fogadtak a kurucok. A bécsi udvar azért küldte be Rákóczinét, hogy békére hajlítsa az urát. De a fejedelem teljes függetlenséget akart s hallani se akart olyan békéről, hogy megint a német legyen az úr az országban.

A háború tehát a fegyverszünet lejártával ismét kitört s ekkor történt az a páratlan eset, hogy az új német fővezért, gróf Stahrenberg Miksát, egy hős kuruc őrmest , Bornemissz János, elfogta.

Az egész világon hire ment ennek a csodálatos hőstettnek, amely így történt.

A fővezér, kevély, felfuvalkodott ember, nem hederített a jó tanácsokra, hogy nagy kí-

sérettel utazzék. Mindössze valami negyven vasas kísérte hintáját, amelyben a főhadipénztárosával és komornyikjával ült.

A jóakarató figyelmeztetésekre fenhéjazóan ezt mondta:

— Eh, én mitse félek e lurkóktól.

Megtudta ezt Bottyán apó s egyik legvitézebb őrmesterének, Bornemisszának, azt mondta, hogy fogja el ezt a szarkalábú hőst. Több se kellett Bornemisszának. Huszonhét válogatott vitézével kiszáguldott Nyitrából. Mindenfelé német katonaság táborozott, de ő uttalan utakon, vizmosásokban, térdig érő hóban észrevétlenül átbujt a németek őrvonalán s a pozsony—nagyszombati országuton, Szempecz, Sárfő- és Boldogfalva között egy sűrű reketyésben lesbe állott. Tudta, hogy erre kell elrobognia a fővezér hintájának. Embereit leszállította a fáradt paripákról s egyet őrszemül állított ki az országutra. Ez füttyentéssel adott jelt a fővezér közeledéséről.

A huszárok felpattantak lovaikra s mikor a hintó elhaladt előttük, dörgő »rajta kuruc, rajta!« kiáltással felrugtattak az országutra, a megrémült vasasokat öt kivételével, akik megadták magukat, egy szempillantás alatt lekaszabolták, Végh János közvitéz pedig, miatta a többiek elvágta a lovak istrángját, felrántotta a hintó ajtaját. A fővezér pisztolyából rálőtt, de Végh félreütötte a pisztoly csövét s a golyó csak a fejbőrét szakította föl. Erre aztán kirántotta a hintóból a fővezért s jól

arcul verte, amiért rá mert lőni. Ezután a rekettyésbe vonszolták s ott megtudván, hogy ő a keresett német fővezér, legjobb paripáik egyikére ültették s egyik oldalán kivont tőrrel, a másik oldalán felhúzott pisztolylyal egy-egy huszár lovagolt mellette s Bornemissza figyelmeztette, hogy ha kiáltani mer, azonnal halál fia.

Nyargalva vágattak keresztül a német katonasággal megrakott falvakon s a Dudvág hidjánál leverték a német őrséget, aztán vágattak a Vág partjához. Szerencsére egy dereglyét kerithettek s azon átszállították a fővezért. A kurucok másik része éppen a visszatért dereglyébe űlt, amikor óriási dübörgés jelezte, hogy egy egész vasas német ezred vágat a fővezér kiszabadítására. Még a Vágnak közepén se voltak a többi kurucok, akik lovaikat kantárszáron fogva maguk után usztatták, amidőn a vasas ezred megérkezett s lövésre kapta a karabélyát.

Bornemissza a túlparton pisztolyt szegzett a fővezér mellének és ráparancsolt, kiáltson át katonáinak, hogy ne lőjjenek, különben rögtön agyonlővi. A hetyke fővezér át is kiáltott, mire a vasasok lebocsátották fegyverüket, a kurucok átjöhettek foglyaikkal s a német ezred láttára lecsutakolták lovaikat és tovább nyargaltak. Patakok, mocsarak jeges vizein átgázolva, egy félreeső berekben meghúzódtak, tüzet raktak s vizes ruháikat szárogatták, míg Végh János dühében nagyot húzott kardjával a fővezérre, aki rá mert lőni.

A nyitrai kuruc táborban leirhatatlan örömet keltett a német fővezér elfogatása, Bottyán udvariasan bánt vele s lakomát adott a tiszteletére, akinek a balján Bornemissza őrmester ült, aki őt elfogta, s így nagyon keserűen ízlett a fővezérnek a lakoma. Innen aztán Eperjesre kísérték, ahol becsületszavát vették, hogy nem fog megszökni s azért szabadon járhatott-kelhetett, de újabb szégyent hozott a német ármádiára, mert mégis megszökött.

Rákóczi hadnagygyá nevezte ki a hős Bornemisszát, nagy aranyéremmel tüntette ki, amelyet nagy ünnepélyességgel maga tűzött a mellére.

Az ónodi gyűlés s a trencsényi csata.

Ónodon a szövetséges rendek nemzetgyűlést tartottak, amelyen Turócmegye követei megtudván, hogy a Habsburg uralkodó-házat megakarják fosztani a tróntól, viszályt akartak támasztani és Rákócit gyanúsító körleveleket küldtek a megyékhez. Emiatt Turócmegye követeit, Rakovszkit és Okolicsányit, kérdőre vonta a fejedelem s mivel azok ekkor is igaztalan vádakot és panaszokat hoztak föl, roppant felháborodás tört ki ellenük.

— Haljanak meg a gyalázatosak — kiáltá Károlyi s nehéz kardjával úgy vágta fejbe Rakovszkyt, hogy menten lerogyott s a felbőszült rendek darabokra vágták, Okolicsányit

is összevagdalták, de még ez élt s másnap rendes ítélet után a döngyűző helyen végezték ki. A gyűlésen aztán helyreállott a nyugalom s kimondották, hogy a Habsburg ház minden jogát eljátszotta a magyar trónra s ennek folytán megfosztják tőle. Ezután óriási erőfeszítéseket tett Rákóczi, hogy a németeket teljesen legyőzze. A trencsényi csatában került szembe ismét a németekkel. A csata kezdetén oly nagy előnyben voltak a kurucok, hogy ha gróf Pekry Lőrinc lovasságával gyorsan a német gyalogságra ront, az egész német ármádiát szét-szórhatta volna. De a grófnak sejtelve sem volt a hadi tudományról s azért olyan szerencsétlen mozdulatot tett lovasságával, hogy a megzavart németek ezalatt ismét rendbe jöttek. Heister már éppen hátrálót akart fuvatni, amikor a labanc Pálffy észrevette Pekrynek ezt a szerencsétlen mozdulatát. Rögtön figyelmeztette rá Heistert, aki erre lovasságát Pekry szárnya ellen rendelte. Az oktan hátrálás által kedveszegett kurucok nemhogy szembeálltak volna a jóval kisebb számú német lovassággal, hanem hátat fordítva, nyargalni kezdtek. Ezt látva Rákóczi, Pandur nevű lován arra vágatott, hogy a rendet helyre állítsa. Paripája azonban egy vizmosta árokban megbotlott, nyakát törte, a fejedelem nagy ivben kirepült a nyeregből s fejét egy kőbe ütve, eszméletlenül terült el a földön.

Egy-két perc alatt vilámszárnyakon járta be a kuruc tábornok a kétségbeejtő hír, hogy

Rákóczi elesett, mire minden rend felbomlott s a kurucok anélkül, hogy folytatták volna a harcot, szétszaladtak. Csak három ezred maradt hű régi dicsőségéhez: Báró Perényi Miklós és Czelder Orbán gyalog- és Luzsánszky Sándor huszárezrede, amelyek az ellenség borzasztó öldöklése közepette is rendületlenül állottak s inkább összekaszaboltatták magukat, hogysen gyáván megfussanak.

Rákóczit nemes testőrei emelték fel a földről, lóra ültették s Nyitra-Szerdahelyre vitték. Ez a csata, amelyben Bercsényi fővezér is megsebesült, volt a legvégzetesebb csatája Rákóczinak. Serege szétszlott, csakhamar ezután pestis tört ki az országban, mely elől mindenki futott, hadipénztára kimerült, többen átpártoltak a németekhez, Pálffy János gróf, az új császári fővezér pedig oly előnyös békeajánlatokat tett neki, hogy ezeket báró Károlyi Sándor a fejedelem tudta és beleegyezése nélkül elfogadta, s a máthényi sikon 14,000 kuruccal lerakta a fegyvert.

A békekötés pontozatait aztán elküldték Varsóba Rákóczinak, aki akkor abban fáradozott, hogy személyes barátjától, Nagy Péter cártól kérjen segítséget.

Azonban már minden késő volt, Rákóczin barátja se akart segíteni többé, elhagyatva, kèserves csalódással szívében indult el a haláláig tartó bujdosásba. Itthon ezalatt ismét a német lett az úr s bár Károlyi kikötötte az ország bajainak és sérelmeinek orvoslását, a

császár húzta-halasztotta az országgyűlés összehívását, mikor pedig végre összejöhettek a rendek, oly megalázó törvényt hozattak a meghunyászkodott kuruc ivadékokkal, amely a haza ellenségeinek nyilvánította a világ legszentebb emlékü szabadsághősét. A szivek mélyén azonban tovább lappangott a nemzeti elkeseredés lángja s a császár meg is tett valamit az országos izgalom lecsillapítására. A néphit azt tartja, hogy Károlyi áruló volt, mivel a fejedelem tudta és beleegyezése nélkül tette át az országgyűlést Husztról Szatmárra s a békét is az ő beleegyezése nélkül kötötte meg.

Igaz ugyan, hogy a békekötés ellen keményhangú levélben tiltakozott Rákóczi, azonban ha tovább folyt volna a háború, akkor teljesen kipusztult volna az ország, amelynek lakosságát a mirigyhalál is borzasztóan tizedelte.

Egész területek váltak néptelenné s mért-földeket bejárhattak, míg valahol egy csirkét találhattak. A folytonos táborjárás, a kuruc és német hadok vonulása, a munkáskezek hiánya annyira tönkre tette a népet, hogy a nyolc évi háború után alig volt betevő falatja. Rákóczi az élelem- és pénzhiány miatt nem folytathatta volna a háborút.

Mint a legutóbbi szabadságharc végén a Kossuth-bankó, úgy a kuruc-világban teljesen értéktelenné vált a rézpénz, az^s u. n. kongó s mindenki ezüstpénzt kért, aki pedig kongó-

val akart fizetni, attól mindenért tízszeres árt kértek.

Károlyi tehát a békével azt akarta elérni, hogy az ország megmentessék a végső pusztulástól, mert már József császár is kijelentette, hogy ha utolsó faluját is zálogba kell vetni, addig nem nyugszik, míg az országot fegyverrel le nem igázza. Bécsben mindig tudtak keríteni pénzt, de nálunk minden erőforrás kiapadt s a nagy francia király, aki fényes ígéreteivel zászlóbontásra bírta az óvatos Rákóczit, szintén zsebén tartotta a kezét s elfeledkezett arról az ígéretéről, hogy pénzzel és csapatokkal fogja segíteni Rákóczit.

Végzetes szerencsétlensége volt Rákóczinak az is, hogy sok híve elpártolt tőle, sokan pedig rút árulást követtek el ellene. Károlyi belátta, hogy a harc további folytatása nem vezetne eredményre s ezért tette le a fegyvert a majthényi síkon. A Rákóczi-uradalmakat pénzért vette meg s nem ajándékba kapta. A békeközvetítésért 100,000 frtot ígértek neki, de azt se kapta meg, hanem grófi rangra emelték.

Rákóczi Rodostóban.

A fejedelem visszatérhetett volna hazájába s összes birtokait is visszakapta volna, ha hűséget fogad a császárnak, de ő inkább választotta a szomorú bujdosást, semhogy térdet, fejet hajtson az előtt, aki hazáját újból

letiporta. Előbb Danczkába, onnan, mikor látta, hogy Nagy Péter cár barátja se akar segíteni rajta, Párisba ment, ahol bejáratos volt az udvarnál, a király nagyon megszerette a ritka műveltségü kiváló daliát, aki Sárosi gróf néven évekig élt Páris közelében s vérző szívére a kolostor magányában s a vallásos áhitatban keresett balzsamot. A porta 1717-ben háborút izent Ausztriának s Rákóczit Törökországba hívta. Ekkor még egyszer felcsillant lelkében a szabadulás és szebb jövő reménye. De a porta vereségével ez a reménye is megsemmisült s a szultán neki és bujdosó társainak Rodostóban jelölte ki az önkéntes száműzetés helyét. Ide jött ő Bercsényi Miklóssal, Forgáts Simonnal, Vay Ádámmal, gróf Esterházy Antallal, gróf Csáky Mihálylyal, Mikes Kelemennel, Pápay Jánossal, Pázmándy Péterrel, Sibrik Miklóssal, s még vagy kétszáz bujdosó kuruccal. Itt volt Czinka Sándor is, a híres Czinka Panna lánya, aki gyakran felvidította száraz fájával borongó lelkét.

Fiait Bécsben nevelték s azokat teljesen elrontották, hogy megsemmisüljön a dicsőséges Rákóczi ház. Egyik fia György herceg eltűnt, a másik József, az erdélyi trónkövetelő pedig Csernavodoban kevéssel apja halála után meghalt 38 éves korában. Az ősz szabadsághős, akinek minden reménye fiaiban volt, kimondhatatlan keserűséget érzett afölött, hogy fiait lelkileg teljesen megölték, magyar jellegükből kivetköztették s még édes anyai nyelvüket is

csak törve beszéltek. Amíg nem látta József fiát, folyton az az édes reménység táplálta hogy valamint ő belőle nem tudta a német nevelés a haza és szabadság iránti szeretetet kiirtani, úgy fiát se ronthatták meg teljesen. Annál keserűbb volt apai szívének a csalódás, amikor megtudta, hogy nem csak németesen öltözködik, de úgy is gondolkodik. A dicső fejedelem, hogy a honfi bút elaltassa cseppenkint vérző szívében, naphosszat fúrt-faragott s kétszer reggel és délután misét is hallgatott a templomban; 1735-ben sárgaságba esett s nagypéntek hajnalán, mintha csak a végzet is jelképezni akarta volna, hogy mily szomorú élete volt a földön, szinte észrevétlenül kiszervegett.

Amiért annyit epedt, búsult és könyezett életében, most viszontláthatja drága hazáját, de már csak egy marék por maradt a szenteslelkű szabadsághősből, akinél nagyobb, dicsőbbet még nem adott a magyarnak az isten.

V É G E.

BIRÓ ALBERT

könyvkiadóhivatala,
Budapest, VII., Klauzál-utca 35.

Kiadásomban megjelent és minden elárusító-
nál kapható könyvek:

Magyar mesék és ifjúsági olvasmányok könyvtára:

1. Tündér Ilona.
2. Amerika áldozata.
3. Rinaldó Rinaldini.
4. Ubrik Borbala.
5. Robinson Kruzoe.
6. Hófehérke.
7. Genovéva.
8. Patkó Bandi.
9. Sobry Jóska.
10. Hamupipőke.
11. Romeo és Julia.
12. Rózsa Sándor.
13. Vitéz Hári János.
14. Bogár Imre.
15. Halil Ben.
16. Keresztény mészárlás
Kinában.
17. Szibéria ólom-
bányáiban.
18. A délafrikai burok.
19. A vérengző indiánok.
20. Jézus Krisztus földi
vándorlása.
21. A hét bölcs mester.
22. Florénzse Lion.
23. Lohengrin.
24. A fehér lova.

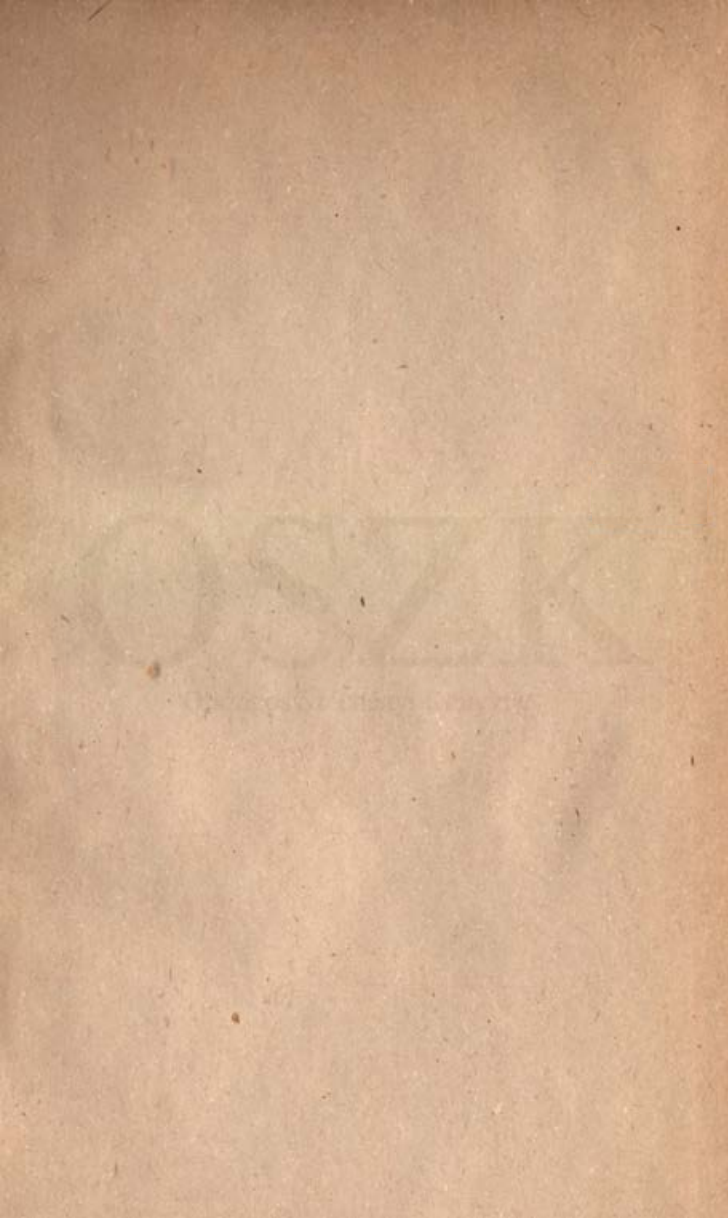
25. Kinizsi Pál.
26. Cigány adomák.
27. Zsidó adomák.
28. Petőfi költeményei.
29. II. Rákóczi Ferenc.

Pikáns könyvtár:

1. Az eljátszott feleség.
2. Tiltott gyümölcsök.
3. Hét gonosz elbeszélés.
4. Csintalan históriák.
5. Nászéji olvasmányok.
6. Pikáns csemegék.

Különféle könyvek:

- Szurok Mihály csizmá-
díj legény röffentései.
Legujabb magyar szakács-
könyv.
A legigazabb álmoskönyv.
Legujabbszerelmi levelező.
Alföldi vőfénykönyv.
Köszöntők könyve gyer-
mekeknek.
Köszöntők könyve
nagyoknak.
Nagy álmoskönyv.

OSZAK

